

CINTORÍNY V BANSKEJ ŠTIAVNICI

Ing. arch. Katarína Vošková

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok, FA STU

Résumé

The historical seat of Banská Štiavnica, in the early period called Schemnitz in German, later on Selmeczbánya in Hungarian, nowadays called Banská Štiavnica, has developed in the valley of Štiavnica hills, particularly, between the hills of Paradajz and Glanzenberg from the beginning of 13th century. The first older settlement (according to the preserved documents entitled Bana) was confirmed by archeological research at the Glanzenberg hill, which is called the Old Town today.

Obr. 1 Mesto Banská Štiavnica.
(Foto K. Vošková)

Historické sídlo Banská Štiavnica, nazývané v ranom období nemeckým názvom Schemnitz, neskôr maďarským Selmeczbánya, v súčasnosti Banská Štiavnica, sa vyvíjalo v údolí Štiavnických vrchov, presnejšie medzi kopcami Paradajz a Glanzenberg od začiatku 13. storočia. Prvé, staršie osídlenie (podľa zachovaných listinných dokladov s názvom Bana) potvrdil archeologický výskum na vrchu Glanzenberg, ktoré dnes nazývame Staré mesto.

Najstaršie pohrebiská v Banskej Štiavnici

Miesta pochovávania, resp. prvé cintoríny, sa nachádzali bezprostredne pri kostoloch. Potvrdili to aj archeologické výskumy napr. v okolí niekdajšieho farského kostola Panny Márie – dnešnej citadely Starého zámku. Niekdajšia trojlodňová románska bazilika, prestavaná v gotickom období, bola síce v čase najväčšieho tureckého ohrozenia prestavaná na vojenskú pevnosť, ale za obvodovými múrmi kostola boli nájdené hroby, ako pozostatok pochovávania okolo niekdajšieho kostola. Súčasne s kostolom bola v opevnenom areáli funkčná kostnica – ossárium, ktorá sa nachádzala v suteréne kaplnky s kruhovým pôdorysom Sv. Michala. Stavba kaplnky Sv. Michala aj priestor kostnice so zaklenutím na stredový kamenný pilier sa zachovali dodnes a sú súčasťou prezentácie opevneného kostola, prestavaného neskôr na protitureckú pevnosť.

Ojedinelé pohrebiská z najstarších čias boli počas archeologického výskumu nájdené aj pri bývalom dominikánskom kláštore, ktorý bol vystavaný už v prvej tretine 13. storočia spolu s dominikánskym kostolom, tiež trojlodňovou románskou bazilikou.

Súčasný zachovaný cintorín v Banskej Štiavnici

Bohatá a dlhá história mesta dáva tušiť, že mesto malo v priebehu svojho vývoja niekoľko cintorínov. Problematika histórie cintorínov nebola doteraz systematicky spracovaná. Prvým dokumentaristom, resp. záchrancom historických náhrobných kameňov s vysokou umeleckou a výtvarnou hodnotou (najstarších gotických a renesančných), bol Vojtech Baker (1883 – 1941), prvý kustód mestského múzea. Na nádvorí citadely Starého zámku zriadil lapidárium, kde okrem iných vzácnych artefaktov inštaloval najvzácnejšie náhrobné kamene

zo štiavnických cintorínov. Najstaršie z nich sú náhrobnými kameňmi významných osobností z obdobia 16. storočia. Napr.: neskorogotický náhrobok Juraja Soraua z roku 1516 s latinským nápisom, renesančný náhrobok waldbürgera Vavrinca Rössla (?) na vonkajšej stene bývalého kostola (pri točitom schodisku).¹

V súčasnosti sa v katastri Banskej Štiavnice nachádza 12 cintorínov:²

- 1 – cintorín Frauenberg (rímsko-katolícky),
- 2 – cintorín Lazaret (rímsko-katolícky) – vedľa evanjelického,
- 3 – cintorín Panský – za Piargskou bránou (rímsko-katolícky),
- 4 – cintorín Evanjelický (nad Klopačkou),
- 5 – cintorín pod Novým zámkom (rímsko-katolícky),
- 6 – židovský cintorín pod Novým zámkom (smerom k šachte Žigmiund),
- 7 – Predný cintorín na Zvonovom vršku (rímsko-katolícky),
- 8 – Zadný cintorín na Zvonovom vršku (rímsko-katolícky),
- 9 – Brána Pokoja na Zvonovom vršku (evanjelický),
- 10 – Dolný cintorín v Štefultove (obec Štefultov je mestská časť Banskej Štiavnice),
- 11 – Horný cintorín v Štefultove,
- 12 – Evanjelický cintorín v Štefultove.

Mestské cintoríny sú lokalizované po okraji mesta. Na juhozápadnej strane sú to rozlohou rozsiahle cintoríny okolo Piarskej brány, ktoré sú považované za najstaršie. Na severovýchodnom svahu sú cintoríny na Zvonovom vršku s dvomi dominantnými zvonnicami.

Za najstarší je považovaný **cintorín Frauenberg**, umiestnený na vrchu Frauenberg za neskorogotickým kostolom Panny Márie Snežnej. Pôvodne gotickú kaplnku zasvätenú Panne Márii Snežnej dal postaviť gróf Erasmus Rössel v roku 1512. V roku 1580 bola kaplnka rozšírená na náklady mesta. Kostol sa používal na sakrálnu účely do roku 1945, kedy bol počas oslobodzovania mesta poškodený, hlavne jeho uličná fasáda s drevenou vežičkou. V súčasnosti je kaplnka využívaná ako dom smútku. Frauenberský cintorín je delený múrom, pôvodným pozostatkom protitureckého opevnenia, na dolnú a hornú časť. Na cintoríne sú pochované viaceré významné osobnosti - Lajos Cseh, Károly Faller, Vojtech Baker, Jozef Horák, Jozef Kollár, Jozef Szitnyai, Vojtech Wetzler, Karol Zachar, prof. Vacha a iní.

Obr. 1 Neskorogotický kostol Panny Márie Snežnej so vstupnou bránou do cintorína Frauenberg. (Foto K. Vošková)

¹ Jozef Vozár, Jozef Gindl: Banská Štiavnica a okolie. Sprievodca po pamiatkach. Stredoslovenské vydavateľstvo, 1968.

² Štefan Kinka: Hroby významných dejateľov. Sprievodca po banskoštiavnických cintorínoch. Vydané v 2002.

Obr. 2 Renesančná vstupná brána do cintorína Frauenberg s kovanou bránou z roku 1910. (Foto K. Vošková)

Za Piargskou bránou je tzv. **Panský cintorín**, na ktorom bolo pochovaných najviac bohatých a vplyvných osobností. Sú tam pochovaní napr. Anton Péch, prof. Schwarz, mešťanostovia Očovský, Goldbrunner, rodina Berks a iní.

Obr. 3 Nová architektúra vstupnej brány do Panského cintorína s novým ohradovým múrom. (Foto K. Vošková)

Na **evanjelickom cintoríne** sú tiež pochované mnohé významné osobnosti, ako napríklad: K. Kerpely, rodina Kachelmannovcov, posledný rektor akadémie S. Farbaky, Seberíni, Brezník, hrob Píschlovcov a Maríny Geržovej, rodenej Píschlovej, ktorá inšpirovala A. Sládkoviča k básnickému dielu „Marína“.

Obr. 5 Vstupná brána do evanjelického cintorína. brána bola vyhotovená známym štiavnickým kováčom Fizélyim. (Foto K. Vošková)

Obr. 6 Historické náhrobné kamene významných osobností, pochovaných na evanjelickom cintoríne. (Foto K. Vošková)

ajnovší cintorín je **židovský**, ktorý bol zriadený koncom 19. storočia. Na okraji cintorína sa zachovala vstupná brána Ciduk hadin, kamenný ohradový múr so samostatným vstupom a 286 hrobov.²

Obr. 7 Židovský cintorín pod Novým zámkom so vstupnou bránou Ciduk Hadin. (Foto K. Vošková)

Do cintorína sa vchádza cez dom smútku Ciduk hadin, ktorý je postavený v orientálnom štýle. Náhrobné kamene s rôznajazyčnými nápismi (hebrejsky, maďarsky, nemecky a slovensky) sú zhotovené hlavne z mramoru a majú rôzny tvar. Cintorín má rozmery asi 65 x 65 m. Hroby sú umiestnené od severu na juh. V nich sú pochovaní miešane muži a ženy. Na židovskom cintoríne sa začalo pochovávať v 90. rokoch 19. storočia. V roku 1892 bolo založené pohrebné bratstvo - Chevra kadiša, ktoré zabezpečovalo pohreby a zapájalo sa do charitatívnej činnosti. Medzi najstaršie hroby patria napr.: Cecilia Schäffer z roku 1893, Heinrich Rosenzweig z roku 1895, Hermann Ekstein z roku 1896. Nachádzajú sa tu tiež pamätné hroby na zosnulých v koncentračných táboroch v rokoch 1942 - 1944: členovia rodiny Mesterovej, Drexlerovej, Sternovej, Wintersteinovej, Schlessingerovej, Singerovej, Schwarzovej, Gemeinerovej, Weissovej, Barokovej, Chrakovskej, Ilofskej.

Problematika histórie lokalít pochovávania -- cintorínov v Banskej Štiavnici je len málo spracovaná. Do roku 1989 bolo odstránených mnoho vzácných historických náhrobkov, ktoré svedčili o pôvodných obyvateľoch mesta. Až koncom 90. rokov 20. storočia boli katalogizované niektoré hroby významných osobností a hrobové miesta spolu s náhrobnými kameňmi, aby sa stali pamätnými hrobmi (chránenými podľa Všeobecného záväzného nariadenia – VZN mesta). Doposiaľ sa však pracuje na oficiálnom podklade pre prijatie Všeobecného záväzného nariadenia mesta pre zaradenie pamätných hrobov medzi pamätihodnosti. Doteraz boli zamerané a podrobne zdokumentované len niektoré cintoríny: Panský cintorín, evanjelický cintorín a židovský cintorín. Dokumentácia bola spracovaná architektonicky – vyznačenie hrobov na parcele cintorína, zameranie a fotodokumentácia každého hrobu spolu s náhrobným kameňom a evidenčná karta hrobu. Táto dokumentácia bola spracovaná Pamiatkovým ústavom za pomoci amerických stážistov z organizácie US/ICOMOS v rokoch 1999 -- 2005.

Predmetom tohto projektu je zmapovanie a zveľadenie cintorínov na Zvonovom vršku. Napriek doterajšej zásluhnej dokumentačnej práci pri vytipovaní a zmapovaní hrobov a náhrobkov významných osobností, prijatie Zásad pre určovanie chránených hrobov na území mesta Banská Štiavnica (schválené mestským zastupiteľstvom 6. 3. 1997), nebola doteraz systematicky rekonštruovaná história jednotlivých cintorínov

na základe archívnych výskumov, výskumov na mieste cintorínov, výskumov príp. záznamov z prenosu náhrobníkov do múzea a pod. Projekt multidisciplinárneho mapovania cintorínov Zvonový vršok možno preto považovať za pilotný v tejto oblasti na území Banskej Štiavnice.

Ďalšie cintoríny v Banskej Štiavnici

Obr. 8 Cintorínska kaplnka Panny Márie Snežnej na cintoríne Lazareti (medzi Piargskou bránou a evanjelickým cintorínom). (Foto K. Vošková)

Obr. 9 Interiér kaplnky Panny Márie Snežnej v cintoríne Lazareti. (Foto K. Vošková)

Obr. 10 Štefultov, Dolný cintorín - hrobka neznámej rodiny z 19. storočia.
(Foto K. Vošková)

Obr. 11 Štefultov, Horný cintorín (pri Suchom
tajchu) - cintorínska zvonica s márniceou.
(Foto K. Vošková)

Literatúra

Jozef Vozár, Jozef Gindl: Banská Štiavnica a okolie. Sprievodca po pamiatkach. Stredoslovenské vydavateľstvo, 1968.

Štefan Kinka: Hroby významných dejateľov. Sprievodca po banskoštiavnických cintorínoch. Vydané v 2002.
<http://zidovskycintorin.sk/pamiatky>